

סגולת ישראל לדעת הרמב"ם

בגיליון כ"ב של 'צהרי התפרסמו מספר מאמרים על הגותו של הרמב"ם. אחד הנושאים עלה במאמריהם של הרב יונתן בלס ושל הרב יוסף קלנר, והוא סגולת ישראל. ריה"ל, כידוע, מדרג את עם ישראל כמין חמישי בבריאה, השונה מהותית משאר האנושות, ולפי דעתו סגולה זו מתבטאת במוכנות לנבואה¹. שני הכותבים הדגישו שגם הרמב"ם סובר שיש סגולה מיוחדת בעם ישראל השונה מהותית משאר האנושות; סגולה שנתר עדיין להגדיר במה היא מתבטאת. במאמר זה אנסה להראות שהמושג הזה כלל אינו קיים אצל הרמב"ם, ואינו יכול להיות קיים לפי תפיסתו הכוללת של הרמב"ם².

א. התכלית הסופית אפשרית לכל באי עולם

לפי דעת הרמב"ם התכלית הסופית היא חיי העולם הבא, כמבואר בהל' תשובה (פרק ט). חלק לעולם הבא הוא אפשרי לכל באי עולם ללא תלות בידיעתם את תורת משה, כמבואר בהל' מלכים (ח, יא):

כל המקבל שבע מצות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא; והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שציווה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן; אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת - אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחכמיהם.

ויש גרסה המסיימת "אלא מחכמיהם". הרב קוק (אגרות הראי"ה ח"א סי' פט) כתב שזו הגירסה הנכונה, כי לדעת הרמב"ם השגת האמת על ידי החכמה היא המדרגה הגבוהה ביותר. המעלה הגבוהה ביותר שניתן להשיגה בעולם הזה היא הנבואה³, וגם לגביה מדגיש הרמב"ם באיגרת תימן⁴ שאי אמונתנו בנביאים ומחדשי דתות באומות העולם אינה נובעת מהיותם גויים אלא מתוכן נבואתם. לפי הרמב"ם, אם יקום נביא מהאומות ויתן לנו אות או מופת (בהתאם

1. הבנה זו היא ההבנה המקובלת בדעת ריה"ל, אולם גם עליה היו דיונים. השוו לדיון שהתקיים בין הרב עמית קולא לרב שי וינטר בגיליונות יז ו-יט של צ'חר.
2. **הערת העורך (ע. א.)**: לשאלה זו ישנה משמעות רבה כאשר אנו רואים ציבור גדול בעם ישראל ההולך ומתרחק מקיום תורה ומצוות, תוך שהוא מתרחק גם מערכים לאומיים ומוסריים. עד כמה יש להמשיך להתייחס אל אנשים כאלה כ"ישראל שחטא ישראל הוא", מתוך אמונה בסגולה הנגזרת בו? כמדומני, שאלה זו עומדת בתשתית של הוויכוח הפנימי בשאלת היחס למדינת ישראל ולחלקים בחברה הישראלית בעקבות אירועי השנה האחרונה.
3. כך עולה מפרקי הנבואה שבמורה נבוכים ח"ב פרק לב ואילך ומהל' יסודי התורה פרק ז. כך נאמר גם בפירוש בספר המספיק לעובדי ה' לבנו של הרמב"ם, ר' אברהם, מהדורת הרב ששון עמ' סג, קכט ו-קכב. מאותו הפרק במ"י עולה גם שהנבואה היא ההישג האינטלקטואלי המרבי.
4. עמ' קלח במהדורת הרב שילת.

לכללים שבהלי' יסודי התורה פרק י) - הרי אנו חייבים לשמוע לו כמבואר באיגרת תימן⁵, אם יבוא לעקור דבר מדברי תורה בהוראת שעה.

ב. סגולת ישראל במידות

הציון המפורש ביותר לסגוליות מיוחדת של ישראל בדברי הרמב"ם נמצא בהלי' איסורי ביאה (יט, יז):

וכן כל מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד - חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, שסימני ישראל האומה הקדושה - ביישנין, רחמנים וגומלי חסדים. ניתן לפרש שסימני ישראל נובעים מסגולתם המיוחדת, אך ניתן גם לפרש שקיום התורה על ידי בני ישראל והחינוך שהם נותנים לבניהם הם שמביאים למידות אלו. מסתבר שהפירוש השני הוא העיקר, שכן מפורש בסוף הלי' עבדים:

ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי עבודה זרה. אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וציווה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים - רחמנים הם על הכול, וכן במידותיו של הקב"ה שציוונו להידמות בהם הוא אומר: "ורחמיו על כל מעשיו". וכל המרחם מרחמין עליו, שנאמר: "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך".

נאמר כאן שתכונת הרחמנות של בני ישראל נובעת מכך שהם מצווים בתורה שמשפטיה צדיקים ונצטוו בה להידבק במידותיו של הקב"ה ולכן הם רחמנים⁶. גם אם נפרש את שני הקטעים האלו כמתייחסים לתכונה סגולית בעם ישראל, הרי שמעלתם של ישראל מתבטאת במידות ולא בדעות, ולדעת הרמב"ם הלא הדעות הן העיקר והמידות לכל היותר מהוות תשתית לדעות⁷. נובע מכך שסגולת ישראל אינה מתבטאת במטרה כי אם באמצעי⁸!

בדיונו על טעמי המצוות מחלק הרמב"ם בין מצוות שעל צד הכוונה הראשונה לבין מצוות שעל צד הכוונה השנייה⁹. המצוות שעל צד הכוונה הראשונה הן השגת השם וזניחת עבודה זרה, ואילו רוב המצוות, כגון קרבנות, הן על צד הכוונה השנייה, והן ניתנו בהתאם ליכולתם של בני אדם כדי לשמש מסגרת למצוות שעל צד הכוונה הראשונה. המצוות שעם ישראל התייחד בהן הן

5. שם, עמ' קמ.

6. וליתר דיוק, מתנהגים ברחמנות. עם ההתנהגות ברחמנות מופנמת גם מידת הרחמנות. עיי' שמונה פרקים, פרק ד.

7. מו"נ ח"ג פני"ד ועוד.

8. גם אם ננקוט שדעת הרמב"ם היא שתכונות אלו של ישראל הן תכונות גנטיות, הרי תכונות אלו אינן מיוחדות לעם ישראל לבדו אלא לכל צאצאי אברהם. ר' אברהם בן הרמב"ם כותב בפירושו לספר שמות ב, כ: "ויאמר אל בנותיו ואיו - ממשפחת אברהם היה (רעואל) כי מדין מבני קטורה אשר ממידותיו כלומר (ממידותיו) של אברהם ע"ה גמילת החסד והכנסת אורחים, סימן לזרע אברהם גומלי חסדים". ועיין בהערותו של הרב ויזנברג שם.

9. מו"נ ח"ג פלי"ב. הרמב"ם שם פני"א כתב שכל מטרת המצוות היא לתרגל את האדם לפנות אל ה'. אילו היה ניתן להגיע למטרה ללא הדרך יתכן והיה ניתן לוותר על הדרך, אלא שכבר ניתנה תורה (וגם נקודה זו הייתה ממוקדי הפולמוס נגד הרמב"ם). בקטעים שפרסם יוסף ינון במאמרו "תורת הדבקות במשנתו של ר' אברהם בן הרמב"ם, קטעים מתוך החלק האבוד של המספיק לעובדי השם", בתוך: דעת תשס"ג (2003), עמ' 107-119 מובאים דברי ר' אברהם על מאמר חז"ל האומר שקיים אברהם אבינו כל התורה: האבות השיגו את מטרת המצוות כאילו הם קיימו את כל המצוות, כגון הם האמינו בבריאת העולם כאילו שמרו את השבת, והגיעו אל הקדושה ע"י צמצום במאכל, וכן בשאר המצוות.

דווקא אלו שעל צד הכוונה השנייה, אולם המצוות שהן על צד הכוונה הראשונה עצמה כל באי עולם שותפים להן.

נקודת מבחן היא מעמד הגר. בעוד שריה"ל סובר שהגר אינו יכול להשתוות לישראל¹⁰, הרמב"ם קובע חד משמעית שהגר שווה לנו בכל דבר, והוא נחשב כבנו של אברהם אבינו: "נמצא אברהם אבינו ע"ה הוא אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו וכל גר שיתגייר"¹¹. אם קיימת סגולה גנטית בישראל, כיצד היא עוברת לגר שהורתו ולידתו אינן בקדושה?

ג. תשובה לראיות של הרב בלס והרב קלנר

בדברי הרמב"ם ניתן למצוא גם מקורות שייטכן ומשמעותם שונה, אולם עלינו להתרכז בתפיסה המרכזית של הרמב"ם, ולהבין כיצד יתר המקורות משתלבים בגישה זו. גם אם אין ניתן להשיב על כל הראיות של הרב בלס והרב קלנר, עדיין גישתו העקרונית של הרמב"ם במקומה עומדת¹². ולפחות לגבי חלק מן המקורות ניתן להראות שאין הכרח לפרשם בדרך שהם פירשום.

1. ראיותיו של הרב בלס

א. הרב בלס¹³ ציין למו"נ (ח"ב פ"ה), שם כתב הרמב"ם על נבואת משה רבנו: כי השגתו שונה מהשגת כל מי שבא אחריו בישראל, שהם ממלכת כהנים וגוי קדוש, ובתוכם ה', כל שכן בשאר האומות.

ומכאן הסיק על מעלתם של ישראל. אבל לא נאמר כאן דבר על הבדל מהותי בין ישראל לאומות; אדרבה, הובלע כאן שבהחלט תיתכן מציאות נביאים באומות, אלא שמעלתם תהיה קטנה ממעלת משה.

גם הביטוי "ממלכת כהנים וגוי קדוש" בדברי הרמב"ם אינו מתפרש במונח סגולי אלא התנהגותי. מקור הביטוי הוא בספר שמות (יט, ד-ה), שם נאמר:

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי, והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש...

ופירש ר' אברהם בן הרמב"ם (שמות יט, ו) בשם אביו:

תהיו אתם בשמירתי מנהיגי העולם, היחס שלכם אליהם כיחס הכהן אל עדתו. ילכו העולם בעקבותיכם ויחקו את מעשיכם ויתהלכו בדרכיכם.

הוטל על עם ישראל להיות כמלך על האומות להכריחם בחרב לאמונת האמת¹⁴. ר' אברהם

10. כוזרי א, קטו.

11. תשובות הרמב"ם, סימן רצג - תשובה לר' עובדיה הגר; אגרות הרמב"ם, מהדורת הרב שילת ח"א עמ' רלד.

12. וכפי שכתב הרמב"ם באיגרתו לר' עובדיה הגר (עמ' רלו במהדורת הרב שילת): "וכל המניח דברים שבארנו, שהן בנויים על יסודי עולם, והולך ומחפש בהגדה או במדרש, או בדברי אחד מן הגאונים עד שימצא מילה אחת על פשטה, ישיב בה על דברינו שהן דברי דעת ותבונה - אינו אלא מאבד עצמו לדעת, ודי לו מה שיעשה בנפשו".

דברים אלו נכונים גם לדברי הרמב"ם עצמו; יש ללמוד את היסודות ולהסיק את המסקנות הנובעות מהיסודות, ואם יש מקורות נוספים שקשה להולמם, אם ניתן לתרצם מוטב ואם לאו עדיף להשאירם בצ"ע מאשר לשנות את היסודות.

13. עמ' 74 הע' 56.

14. עיי רמב"ם הלי מלכים ח, י.

הוסיף שיגוי קדושי הוא גוי המתנהג בקדושה, שכל העדה כולה מתנהגת בקדושה, ולא כמו הגויים שרק הפרושים שבהם מתנהגים בקדושה.

ב. הרב בלס¹⁵ מפנה למה שרומז הרמב"ם (במו"נ ח"ב פ"ל) למאמר חז"ל (שבת קמו, א):
שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן עובדי אלילים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן.

אולם גם זו אינה ראייה לתכונה גנטית¹⁶. ניתן להסביר שהטלת הזוהמא היא הירידה מעיסוק במושכלות לעיסוק במפורסמות, כפי שהרמב"ם הסביר את חטא אדם הראשון (מו"נ ח"א פ"ב), וכשישראל עמדו על הר סיני וזכו לנבואה, כל אחד כפי מדרגתו¹⁷, התבררה להם האמת החשובה ביותר של מציאות ה', וזוהי משמעות ההסרה של זוהמת הנחש.

ג. הרב בלס¹⁸ מביא ראייה מדברי הרמב"ם במו"נ ח"ג פנ"א. ראייה זו מבוססת, כנראה, על ההנחה שהתלמודיות הינה מצע למדעים הא-להיים, וממילא גוי, שאין לו מבוא בתלמודיות לא יוכל להיכנס לפרדס המדעים הא-להיים¹⁹. פירוש זה הכרחי בדברי הרמב"ם. חלק מהטיעונים שהועלו במחלוקות נגד הרמב"ם בסמוך לזמנו, היו על הפרק הזה ששמע ממנו שלפילוסופים יש יתרון על התלמודיים ושלמוד התלמוד הוא לכל היותר הקדמה לפילוסופיה, הקדמה שלא ברור אם היא הכרחית וייתכן שאפשר להגיע למטרה הפילוסופית ללא חכמת התלמוד²⁰.

2. ראיותיו של הרב קלנר

א. הרב יוסף קלנר (הע' 8 במאמרו) הביא צרור ראיות לכך שהרמב"ם מכיר במושג 'סגולת ישראל'. בין היתר הוא טען שזו סברה פשוטה שהרמב"ם לא יחלוק על יתר הפסוקים, הדרשות והגמרות הקובעים במוחלט את סגולת ישראל. הסברה הפשוטה הזו נובעת מהנחות יסוד מסוימות, שכפי שהראינו, הרמב"ם אינו שותף להן. לענ"ד צריך להיזהר מטיעונים מסוג 'לא יעלה על הדעת' או 'זו סברה פשוטה'. טיעונים אלו נובעים מהנחות יסוד שלנו שלא בהכרח מתאימות להנחות של הרמב"ם עצמו²¹.

ב. הרמב"ם בהלי גירושין (ב, כ) הסביר שגט כפוי כשר, כי הכפייה רק מגלה את רצונו הפנימי של האדם מישראל ומסירה את יצרו הרע ולכן בעצם אינה כפייה, ואלו דבריו:

15. שם, הע' 57.

16. המאמר הזה צריך יישוב גם לדעת הכוזרי: מדוע לדעתו יש כלל צורך במעמד הר סיני כדי להסיר את זוהמת ישראל?

17. מו"נ ח"ב פ"ג.

18. שם הע' 56.

19. ייתכן שכוונתו של הרב בלס היא להערה בהמשך, שם כתוב "וכן השגחת ה' בהם ובורעם גדולה". וגם משם אין הוכחה על סגולה אלא על כריתת ברית עם האבות שבזכותה הוא משגיח עליהם ועל צאצאיהם וכך משמע מדברי הרמב"ם שם (בתרגום שוורץ): "והתאחדות שכליהם בהשגתו הגיעה עד כדי שכרת עם כל אחד מהם **ברית** מתמדת".

20. וכך אולי משמע מדברי הרב שהובאו לעיל (אגרות הראי"ה ס"י פט) על חסידי אומות העולם.

21. הנחות היסוד שלנו היא ששלמות האדם נובעת מעיסוק בתורה ובמצוות, ורק ישראל הצטוו בתורה ובמצוות, ומכאן שרק ישראל יכולים להגיע לשלמות, או לחילופין שנתנית תורה לישראל נובעת ממעלת ישראל. הנחת יסוד נוספת היא שהנבואה מיוחדת לישראל בלבד ואינה שיא הכישורים האינטלקטואליים של אדם כאדם. הרמב"ם חולק על הנחות היסוד האלו.

לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו.

הרב קלנר מביא שם את דברי ההגהות מימוניות, שגט כפוי כשר גם במומר, ומכאן שסגולת ישראל אינה פוקעת אפילו ממי שהמיר את דתו. פשט דברי הרמב"ם בה' גירושין אינו מבוסס על סגולה פנימית כלשהי אלא על ההנחה שמי שרוצה להיות בכלל ישראל מכללא הוא רוצה לקיים מצוות, ואם מתנגש רצונו הכללי עם רצון פרטי כלשהו, הרי שהרצון הכללי גובר. לכן במומר גם הרמב"ם יודה שאין תועלת בכפייתו. וכן כתב האור שמח שם בשם תשובת ר' יום טוב צהלון²². וכן דייק הבית יוסף (אה"ע ס"י קלד) בשם המהר"ק.

בבדיקה מעמיקה יותר ברבותינו הראשונים נמצא לא מעט שיטות הסבורות שמומר הוציא עצמו מכלל ישראל, כגון שיטת הגאונים בירושת מומר ובחליצתו שמומר אינו יורש²³, אשתו אינה זקוקה לחליצה וייבום, ואינו זוקק את אשת אחיו לחליצה וייבום; שיטות שיש להן מקום בהלכה²⁴. דוגמא בולטת היא שאלתו של ר' שמחה משפירא: מדוע אם אומרים גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, והמשמעות ההלכתית של היוולדו של הגר מחדש היא ניתוק קשרי המשפחה הקודמים, לא נאמר גם שמומר שהמיר כקטן שנולד וכל קשריו עם העם היהודי יפקעו²⁵? ואכן מובאת בדבריו אפשרות שמה שקידושי מומר תופסים זו חומרא בעלמא²⁶. דברי ההגהות מיימוניות מבוססים על שיטת רש"י ובית מדרשו שהתייחסו למומר כישראל לכל דבר²⁷, אולם השיטות האחרות מבוססות על ההנחה שהשתייכות לעם ישראל אינה מבוססת רק על תורשה כי אם גם על בחירה והתנהגות. בסיס לכך ניתן למצוא בסוגיא ביבמות (יז, ב), שבה נאמר על עשרת השבטים שנטמעו בין האומות ש"לא זזו משם עד שעשאו כגויים לכל דבר", ומכאן למדים שמי שנטמקע בין האומות פקעה ממנו יהדותו²⁸.

22. כידוע, גם הרמב"ם מוקשה מצד אחר, שכן פשט הסוגיא בקידושין ג, א הוא שגט בעל כורחו תופס מפני שדברים שבלב אינם דברים, ונראה שכך דעת ההגהות מיימוניות.

23. רב נטרונאי גאון פסק שמומר אינו יורש את אביו כי כשהמיר הוא הוציא את עצמו מקדושת ישראל. עיי' תשובת רב נטרונאי גאון ס"י שסט, מהדורת מכון אופק, ירושלים תשנ"ד (מתוך פרויקט השו"ת). לגבי חליצת מומר, ידועה שיטת הגאונים שמומר אינו זוקק לייבום וחליצה. שיטה זו מובאת במרדכי יבמות ס"י כח-כט.

24. המחבר בשו"ע אה"ע קנז, ד פוסק שאשה שנפלה לייבום לפני מומר חייבת בחליצה וייבום, אולם הרמ"א שם פוסק שאם לא ידעה שיש לה יבם מומר ונישאה אינה צריכה חליצה, שבדיעבד סומכים על שיטת הגאונים שמומר אינו זוקק לייבום, כי בייבום נאמר: "כי ישבו אחים יחדיו", ומומר אינו אחיו של ישראל.

25. תשובות ופסקים מאת חכמי אשכנז וצרפת בצירוף מבוא והערות מאת אפרים קופפר, ס"י קעו.

26. בשו"ע אה"ע מד, ט נפסק להלכה שקידושי מומר הם קידושין גמורים.

27. עיין במאמרו של יעקב כץ, "אף על פי שחטא ישראל הוא", בתוך ספרו 'הלכה וקבלה'.

28. **הערת העורך (ע. א.)**: לשאלה זו עשויה להיות נפק"מ הלכתית רבה בשנים הקרובות. כידוע, לאור התהליכים הדמוגרפיים העוברים על עם ישראל בכל העולם, תוך שנים ספורות יהיה רובו של העם היהודי בארץ ישראל. הערכה זו יוצאת מתוך הנחה שיהודי הוא מי שרואה את עצמו כיהודי, כאשר רובם המכריע של אלה הם יהודים על פי ההלכה. אולם אם נחשיב את כל צאצאיהם של המומרים כיהודים, מסתבר שרק מיעוט קטן מן היהודים נמצא בארץ, כאשר עשרות רבות של מיליוני יהודים שנטמעו נותרו בחו"ל.

ג. הרב קלנר מביא את דברי הרמב"ם בפירוש המשניות (ב"ק ד, ג) בעניין "שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם", שבו פוסקים את הדין לטובת היהודי, ומסביר שגם אם יהיה דיון ממוני בין הפחות שבישראל לבין אריסטו, נדון אותו באופן שישאל יזכה, מפני שלא נשלמה בו באריסטו הצורה השכלית. הרב קלנר ערבב כאן בין מספר דברים. הרמב"ם שם לא תלה את הפטור של שור ישראל שנגח לשור של עכו"ם בכך שהעכו"ם אינו ראוי לנבואה²⁹, אלא בכך ש"לפי שמי שלא נשלמו בו התכונות האנושיות אינו אדם באמת ואין תכליתו אלא לאדם", כלומר שמי שאינו מתנהג כבן אדם ("עמד ויתר ארץ") אין להתנהג אליו כבן אדם. המסקנה העקבית המתבקשת מדעת הרמב"ם היא דעת המאירי, שלפיה המשנה לא דיברה על אומות הגדורות בדרכי הדתות; אבל שור של ישראל שנגח שור של גוי 'מתורבת', אכן אין שום סיבה לפוטרו³⁰.

3. טענות נוספות

א. לדעת הרמב"ם, עם ישראל קיבל את התורה כחוקה המאוזנת בתכלית³¹. הליכה בדרך האמצע אינה מיוחדת לישראל אלא זו הדרך הנכונה לכל אחד. היתרון שיש לעם ישראל הוא בקבלת חוקה המאפשרת ליחיד הסגולה לחיות ולהתפתח בסביבה מאוזנת. התכלית אינה בעם כולו כי אם ביחידים ממנו, וכדבריו של בן זומא שאמר על כל ישראל שעלו לרגל: "ברוך שברא כל אלו לשרתני"³².

ב. תכונה מיוחדת של עם ישראל מובלעת באיגרת תימן, אולם המסקנות שלה הפוכות בתכלית. הרמב"ם כותב שם שמי שאינו מאמין במשה רבנו ובתורתו, זו גופא הוכחה שרגלי אבותיו לא עמדו על הר סיני³³. אם ניקח את דבריו כמשמעם אזי לא זו בלבד שמומרים אינם מכלל ישראל, אלא שחלק לא מבוטל מעם ישראל היום, רגלי אבותיו לא עמדו על הר סיני!

ג. גם נצחיות ישראל אינה נובעת מתכונה כלשהי, שמכיוון שעם ישראל נושא אותה לכן הוא

29. טעם כזה נראה בעיניי אבסורדי לחלוטין; האם לפי ריה"ל נפטור שור של ישראל שנגח שור של גר? ומה הדין בשור של ישראל שנגח את שורו של אליהוא הבווי, או שנגח את אתונו של בלעם? וכפי שכבר צוין, לדעת הרמב"ם גם גוי ראוי לנבואה.

30. ועיי' באגרות הראי"ה ח"א סי' פט (עמ' צט), שפסק כדעת המאירי.

הרב קלנר הביא שם הוכחה נוספת מפסקו של הרמב"ם שגירות פסולה לכהונה גם אם התגיירה פחות מבת ג'. נראה לי שזה דין במי שנולדה שלא מזרע ישראל, כמו מי שנולדה לפסולי כהונה שקשה לומר שכהן שנשא גרושה, בתו נושאת מום גנטי הפוסלה לכהונה. הלא פחות מבת ג' שנים שנבעלה בתוליה חוזרים, וגם אם נבעלה לפסול לה אינה נאסרת לכהונה, כך שאין זו הגדרה בזנות העצמית של הגויים, שהלא קטנה מופקעת ממנה. הגדרתה החריפה של הרמב"ם באיגרתו לרי' עובדיה שוללת אפשרות של חיסרון בגר. הרמב"ם ודאי היה מודע לכך שגר פסול למלכות, ואעפ"כ לא נמנע מלכתוב את מה שכתב.

31. מו"נ ח"ב פל"ט.

32. הקדמה לפירוש המשניות, מהדורת הרב שילת, עמ' ס.

33. אגרות הרמב"ם, מהדורת הרב שילת, ח"א עמ' קכו.

נצחי לעומת האומות, אלא מההבטחה הא-להית שניתנה בזכות האבות³⁴. הנחה זו מתבטאת הלכתית בספר המצוות (עשה קנז)³⁵.

סיום

מרח הרב קוק לימדנו שגם אם ישנם דברים שאנו מוכרעים להחזיק בדעות שרוב חכמי ישראל נטו אליהם וסברו שלא כדעת הרמב"ם, עדיין דברי הרמב"ם הם מגופי תורה³⁶. הרב מונה שלוש נקודות שבהן הרמב"ם הבדיל בין חכמת התורה לחכמת יוון: נבואה, חידוש העולם והשגחה³⁷. מסתבר שאריסטו גם לא הכיר בסגולת ישראל, והרב זצ"ל לא ציין נקודה זו כנקודה שבה התייחד הרמב"ם מאריסטו. מדברי הרב ניתן ללמוד עיקרון חשוב: איננו חייבים לומר שהרמב"ם סבר כמקובל עלינו מבית מדרשם של ריה"ל, מהר"ל, רמח"ל ויתר המקובלים; ומכל מקום דברי הרמב"ם תורה הם ולימוד הם צריכים.

34. על נצחיות ישראל כותב הרמב"ם באיגרת תימן עמ' קכה. הסיבה לכך אינה תלויה בסגולה כלשהי של עם ישראל אלא בהבטחת ה' לנו ע"י נביאיו ובזכות אבות, כמבואר שם.

הערות העורך (ע. א.): עיי' מו"נ ח"ב פכ"ט, שם כותב הרמב"ם: "אמר, כמו שענין האמונה היא והשמחה בה, אשר ייעדתי שימלאו הארץ, תמידים קיימים, כן יתמיד זרעכם ושמכם. והוא אמרו אחר זה, "כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני - נאום ה' - כן יעמוד זרעכם ושמכם" - כי פעמים ישאר הזרע ולא ישאר הישם, כמו שתמצא אומות רבות, אין ספק שהם מזרע פרס או יון, אלא שלא יודעו בשם מיוחד, אבל כללה אותם אומה אחרת. וזה גם כן אצלי הערה על נצחות התורה, אשר בעבורה יש לנו שם מיוחד". וא"כ הרמב"ם מבסס את נצחיות התורה על נצחיותו של עם ישראל. ומכאן ניתן להוכיח שהוא סובר ככל אותם מדרשים שיישראל קדמו לתורה", ו"מי נתלה במי" - עיי' במאמרו של הרצי"ה זצ"ל, "על ישראל ואורייתא" (לנתיבות ישראל ח"ב, הוצאת מאבני המקום עמ' תלח-תלט).

תשובות הכותב: הרמב"ם יש הוכחות נוספות על נצחיות התורה, והוא מדגיש ש"אף זה מצביע...". עיקר טיעוניו של הרמב"ם לנצחיות התורה בנויים על ייחודה של נבואת משה ועל היותה החוק המאוזן בתכלית. אולי סיום דבריו של הרמב"ם: "אף זה מצביע לדעתי על נצחיות התורה אשר בעטיה יש לנו שם מיוחד" - שמנו תלוי בתורה ולא להיפך. אילו אפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לא-ל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנשמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים". אם יש הבטחה שלא ייעדרו יהודים מארץ ישראל, על אחת כמה וכמה שיש הבטחה על עצם הקיום היהודי.

36. "מאמר מיוחד", בתוך מאמרי הראייה, עמ' 105.

37. הרב מדגיש את השוני בין גישת חכמי יוון לגישת התורה, אולם יש לדון בדבריו שגם הנבואה היא מהדברים השונים בין הרמב"ם לחכמי יוון. הרמב"ם הרי מצהיר בפרוש במו"נ ח"ב פל"ב שדעת תורתנו בהגדרת נבואה היא ממש כמו דעת הפילוסופים, פרט לנקודה אחת: שלדעת הפילוסופים, מי שראוי לנבואה והתכונן אליה יתנבא בהכרח, ואלו אנחנו סוברים שהנבואה יכולה להימנע ממנו, ומניעת הנבואה היא נס ולא הופעת הנבואה. אולם אין הרמב"ם מבדיל בין הגישות במהות הנבואה.

גם ההשגחה לדעת הרמב"ם במו"נ ח"ג פנ"א נספחת לרמת הדבקות של האדם, שהיא מצדה תלויה ברמתו האינטלקטואלית.